

JARUŠKŮV DŮM V BRNĚ - KRÁLOVĚ POLI

DAGMAR ČERNOUŠKOVÁ

Jaruškův dům v Brně od architekta Josefa Gočára, jeden z významných objektů památkového fondu brněnské moderní architektury, patří k zásadním stavbám české architektonické moderny prvního desetiletí 20. století.¹⁾ Vedle pavilonu Akademie výtvarných umění pro Výstavu soudobé kultury v roce 1928 se jedná o první Gočárovu stavbu realizovanou v Brně, která vznikla díky osvětlené osobnosti stavebníka dr. Karla Jaruška, ředitele administrace brněnských Lidových novin.²⁾

OBYTNÝ NÁJEMNÍ DŮM

Stavba na Palackého třídě číslo 65 (čp. 1143) v Brně - Králově Poli je situována na západní straně ulice. Sousední severní parcela je volná, k jižní straně domu přiléhá objekt č. 63.³⁾ Dvoupatrový podsklepený dům má třítraktovou dispozici se střední vstupní chodbou v západovýchodní ose, která navazuje na hluboké zádveří s jedním schodišťovým ramenem, vyrovnávajícím výškový rozdíl mezi úrovní chodníku a zvýšeným přízemím. Schodišťový prostor s dvouramenným schodištěm je situován v ose vstupu v západní části dispozice a tvoří výrazné předstupující rizalit dvorního průčelí. V každém podlaží jsou dva byty zaujímající severní a jižní část půdorysu domu. Pokoje v západní - dvorní části dispozice mají zaoblené kouty.

Hlavní uliční průčelí je výrazně akcentováno předsazeným plochým arkýřem, podepřeným dvěma polygonálními

Obr. 1: Jaruškův dům v Brně - Králově Poli, uliční průčelí, pohled od severozápadu (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14 - uložení 24 a/c).

pilíři. Střední část pětiosého přízemí s hlavním vstupem v ose ustupuje v hluboké pravouhlé nise pod arkýřem. Pravouhlá okna v přízemí mají mělká rovná ostění a jsou orá-

1) V roce 1996 byl proveden stavebněhistorický průzkum objektu (D. Černoušková, Jaruškův dům v Brně - Králově Poli, SHP, Brno 07/96), který přinesl zajímavé, doposud nepublikované poznatky o stavbě i stavebníkovi. Za cenné podněty při zpracovávání SHP bych chtěla poděkovat dr. Lence Kudělkové z Muzea města Brna, Ing. arch. Petru Krajčimu z Národního technického muzea v Praze, doc. dr. Marii Benešové z fakulty architektury ČVUT v Praze, dr. Jitce Sedlářové z Moravské galerie v Brně a paní Milici Stíbralové, mladší dceři Karla Jaruška.

2) Osobnost Karla Jaruška a jeho dům v Brně - Králově Poli byly rovněž námětem televizního dokumentu (cyklus Lapidárium s názvem Příběh nůbl oken, režie Jaroslav Bařinka, Česká televize 1998).

3) Dům č. 63 sousedí s nárožním objektem někdejší spořitelny a pošty s kavárnou (Palackého třída č. 59 - 61/Husitská č. 2 - 4), monumentální a urbanisticky exponovanou budovou postavenou podle projektu architekta Jindřicha Kumpošta v letech 1924 - 1925.

Obr. 2: Jaruškův dům v Brně - Králově Polí, uliční průčelí, pohled od jihozápadu (foto D. Černoušková, 1996).

mována hladkou omítkovou šambránou. Kastlová čtyřdílná okna jsou v horní části členěna svislými příčlemi. V soklové partii přízemí jsou prorazena oválná sklepní okénka v obdélném omítkovém orámování, vyplněná dekorativními mřížemi s centrálním motivem, který je užít také v nadsvětliku vstupu a v obou křídlech dveří.⁴⁾ Soklová část a přízemí jsou horizontálně zvýrazněny plochou průběžnou římsou. Sokl, polygonální pilíře podpírající arkýř a plastické orámování ostění hlavního vstupu jsou obloženy mramorem. Okna v krajních osách 1. a 2. patra mají rovněž mělká rovná ostění a jsou orámována hladkými omítkovými šambránami. Kastlová čtyřdílná okna mají prostorově vyklenutá krajní křídla (tzv. krystalická okna) a v horní části jsou členěna svislými příčlemi s centrálním psaníčkovým motivem.

Průčelí arkýře o dvou středních osách je prolomeno čtyřmi obloukovými okny v obdélných polích. Vnější křídla kastlových čtyřdílných oken jsou členěna motivem zdvojené arkády s medailonem, do něhož je vepsán obdélník s psaníčkovým motivem, vnitřní křídla horních obloukových částí jsou členěna svislými příčlemi. V bočních zdech arkýře jsou v obou patrech prolomena malá oválná okénka v pravouhlém omítkovém orámování. Průčelí vrcholí výrazně vyloženu deskovou římsou s kazetovým podhledem. Pod římsou je v sedmi osách prorazena řada půdních obdélných okének, která jsou sjednocena plastickým omítkovým orámováním.

4) Za mřížkami v křídlech dveří byla otevíravá okénka se zabroušeným sklem, z nichž je dnes dochováno jen jedno.

Obr. 3: Jaruškův dům v Brně - Králově Polí, dvorní průčelí (foto D. Černoušková, 1996).

Před dvorní průčelí o pěti osách předstupuje ve střední ose výrazný rizalit schodiště s okosenými nárožními hranami. V obou krajních osách jsou v 1. a 2. patře v mírně přesazených rizalitech vyloženy balkóny s jednoduchým kovovým zábradlím ze svislých prutů. Sklepní obdélná okénka mají kovové mřížky s vodorovnými příčlemi.⁵⁾ Kastlová dvoudílná okna jsou v horní části členěna dvěma čtyřtábulkovými křídly. V 1. patře pravé části průčelí je dodatečně zbudovaná prosklená dřevěná pavlač.

Veškeré vnitřní prostory objektu jsou plochostropé, pouze ztužující pasy a stropy sklepů jsou vyklenuty do mírného segmentu. Na stěnách v prostoru hlubokého zádveří je plastické kanelování ve štuk, které je pod stropem ukončeno průběžnou širokou lištou s kruhovými terči. Zádveří je od prostoru chodby odděleno dvoukřídlými dřevěnými, hnědě mořenými, prosklenými litacími dveřmi s obdélným nadsvětlikem.

Výplň dveří i nadsvětliku tvoří pravidelné kosodélníky. Dveřní křídla mají dřevěná, černě mořená madla vysoustružená do tvaru koulí. V dekorativním kovovém zábradlí schodiště se opakuje motiv kosodélníků a kruhových terčů. Na chodbách a podestách schodiště je položena dobová standardní dekorativní keramická dlažba s okrajovými bordurami.

5) V blízkosti sklepního okénka v levé krajní ose dvorního průčelí (při severozápadním nároží objektu) je situována studna s horním kruhovým vyústěním.

STAVEBNÍK, PROJEKT A REALIZACE

Na podzim roku 1910 se v pozemkových knihách poprvé objevuje záznam o novém obytném nájemním domě na Palackého třídě v Brně - Králově Poli.⁶⁾ Stavebníkem a majitelem domu byl dr. Karel Jarušek, ředitel administrace Lidových novin v Brně. Architektonický návrh stavby svěřil tehdy dvaatřicetiletý stavebník o tři roky mladšímu Josefu Gočárovi. Z korespondence dr. Jaruška ani z pozůstalosti arch. Gočára není zřejmé, jak se oba muži setkali. Snad se vzájemně znali a věkově i názorově si byli blízcí, snad byl Gočár někým Jaruškovi doporučen.

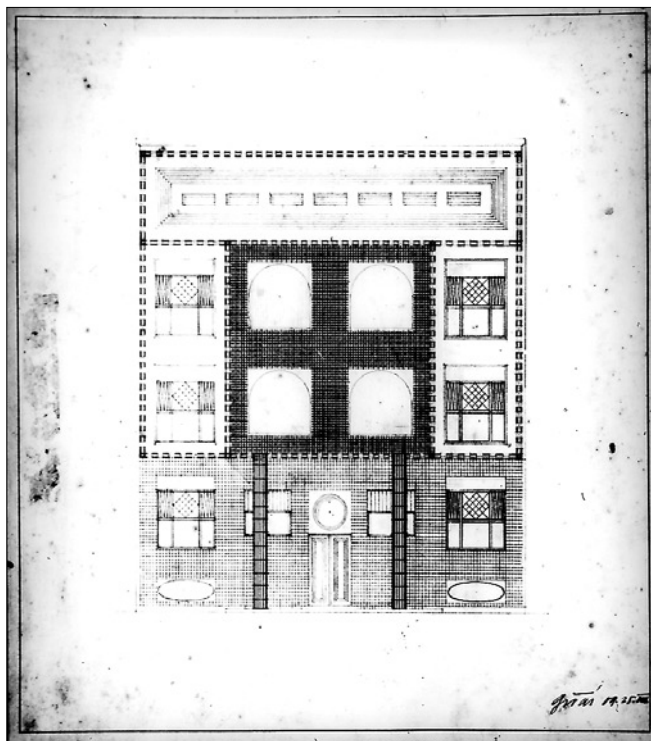
Obr. 4: Karel Jarušek, kolem roku 1905 (rodinný archiv paní Milice Stibralové).

Karel Jarušek (1877 - 1944)⁷⁾ byl synem Karla Jaruška, obchodníka se smíšeným zbožím ve Slapech nad Vltavou. Narodil se 8. dubna jako první syn z celkem devatenácti sourozenců ze dvou manželství. Karlova matka Emilie, rozená Seidlová, sloužila jako mladé, prý velmi hezké děvče na faře v jihočeském Nadějkově. Pan farář ji provdal za slapského obchodníka a prvorozenému Karlovi byl za kmotra. Chlapec se velmi dobře učil, a proto byl poslán do Prahy na gymnázium. Z finančních důvodů musel však studia opustit a ve čtrnácti letech se začal učit v jedné pražské velkodrogerii skladníkem. Jako dospívající mladík vstoupil do politické strany mladočechů, kde ho coby agilního člena poznal pražský primátor a majitel deníku Radikální listy dr. Baxa. Ten nabídl Karlu Jaruškovi zajímavé a mnohem lépe placené místo administrátora ve svých novinách. Díky tomu se mohl již jako triadvacetiletý v roce 1900 oženit s o dva roky mladší Marií Neškudlovou z Orlických hor, která se učila v Praze šit. V roce 1901 se mladým manželům narodila dcera Marie a ještě téhož roku se celá rodina přestěhovala do Brna do skromného bytu na Brněnské (později Palackého) třídě v Králově Poli. O výborném administrátorovi Radikálních listů se dozvěděl majitel brněnských Lidových novin dr. Adolf Stránský a nabídl mu práci ve svém deníku. Šéfredaktorem byl tehdy legendární Arnošt Heinrich, mezi redaktory byli Rudolf Těsnohlídek, Jiří Mahen, Richard Weiner a další přední literáti.

Karel Jarušek pracoval v brněnských Lidových novinách jako vedoucí administrace s titulem ředitel.⁸⁾ Vedle

6) Zápisem, došlým dne 10. října 1910, se vyznačuje na Palackého třídě v Brně - Králově Poli, části parcely č. 309/11, vystavěný dům čp. 1143, orient. č. 24. Vlastnické právo bylo vloženo na základě kupní smlouvy ze dne 22. prosince 1909 pro manžely Karla Jaruška a Marii Jaruškovou. Srov. Archiv pozemkových knih - Královo Pole XXXIV. 2361 - 2430, č. knih. vložky: 2384, katastrální obec: Královo Pole, soudní okres: Brno, s. 185.

7) Osudy rodiny Jarušků jsou zachyceny v autobiografických prózách Když slunce září, Malířův život, Mapy ráje a zejména ve Zlaté bráně spisovatelky Marie Podešvové (1901 - 1994), prvorozené dcery Karla Jaruška a ženy malíře Františka Podešvy. Viz Marie Podešvová, Když slunce září. Zlatá brána, Ostrava 1990, zvl. s. 220 - 304.

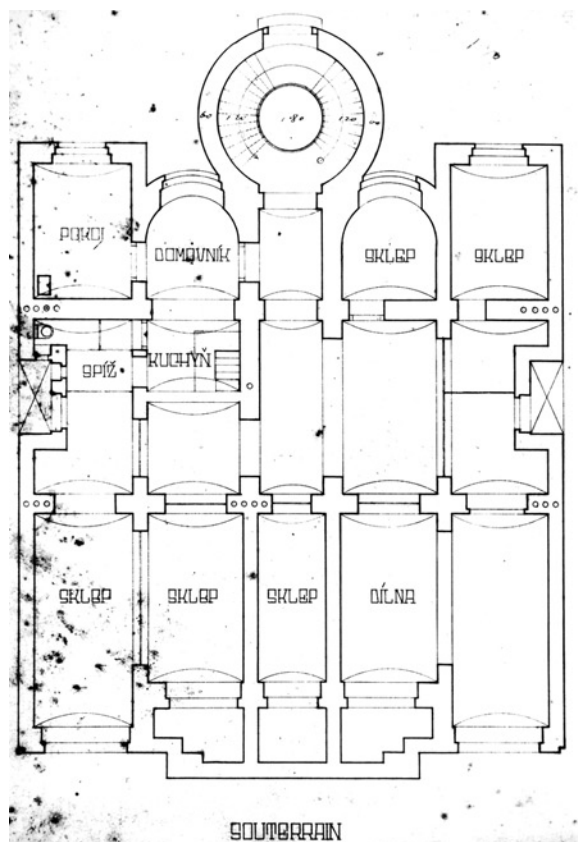
Obr. 5: Jaruškův dům v Brně - Králově Poli, uliční průčelí, signovaný návrh arch. Gočára s datem 25. 8. 1909 (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

kancelářské práce však dokázal prosadit i svého podnikavého ducha. V roce 1906 otevřel na Velkém náměstí (nyní náměstí Svobody) první obchod s gramofony a fonografy v Brně, kde měl zastoupení firmy His Masters Voice. K obchodu přidružil i vydávání letního časopisu Prázdniny, který si sám redigoval podle amerického vzoru - senzací, ankety, soutěže. Byl velmi činný i společensky a kulturně. Řadu let zastával funkci starosty královopolského Sokola. Již v Praze byl ještě jako drogistický učeň členem Krasoumné jednoty a později i v Brně nevynechal jedinou premiéru, koncert či výstavu. Ve svém bytě měl výtvarná díla Kuby, Blažička, Alše, Jaroňka, Schweigera, Schnircha a do světa umění uváděl od malička i svoji prvorozenou dceru Marii.

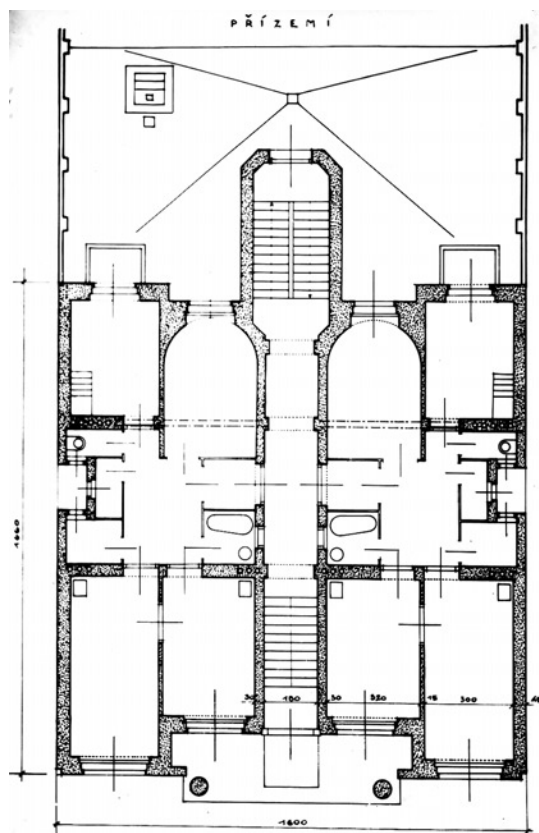
V roce 1910 se celá rodina přestěhovala do nového vlastního nájemného domu na Palackého třídě, postaveného na pozemku, který koupil Karel Jarušek od královopolských sokolů. Vrátili se tak na stejnou ulici, kde byl jejich první, dle vzpomínek ponurý byt, místo něhož si později pronajali přízemní domeček v nedaleké Riegrově ulici číslo 10. Moderní dům navrhl pro Karla Jaruška a jeho rodinu v Brně tehdy zřejmě zcela neznámý architekt Josef Gočár.

Za první světové války byli Karel Jarušek a jeho bratr Robert, rovněž novinářský administrátor, označeni za politiky podezřelé a několikrát byli vystaveni policejním prohlídkám. Jejich další bratr Josef zanechal v Brně ženu

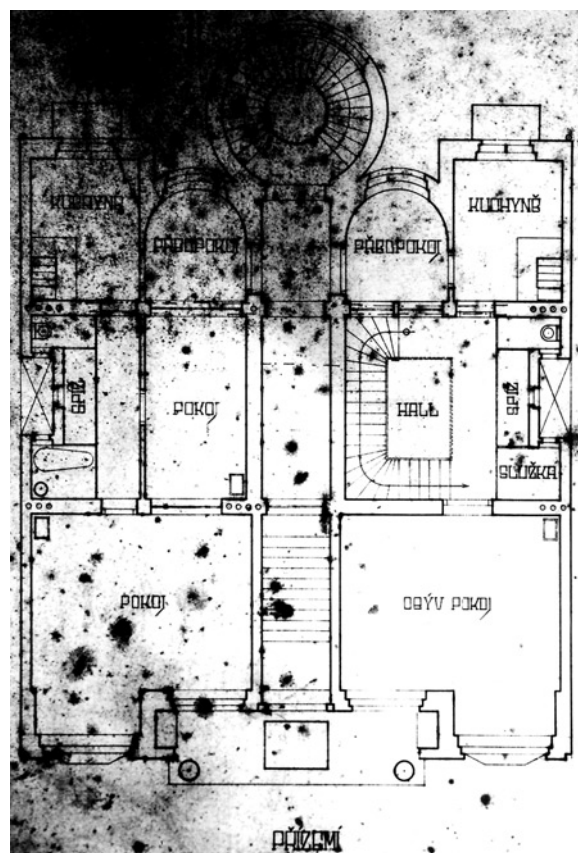
8) Ředitelem administrace Lidových novin v Brně byl Karel Jarušek od 1. prosince 1901. Jedinou dochovanou písemností z Jaruškova brněnského období je pensijní pojištění u Zemské životní pojišťovny markrabství Moravského, která je vystavena na něho, manželku a děti. Pojistka č. 58053/122 - 124 je datována 31. prosince 1908, tedy v době, kdy Jarušek byl již zřejmě rozhodnut postavit si vlastní dům, což mohlo být i jedním z důvodů pro uzavření této pojistky. Srov. MZA Brno, fond G 426 - Archiv Lidových novin v Brně (1912-1952), fasc. 8, zn. BA-035: Jarušek Karel, fol. 22.

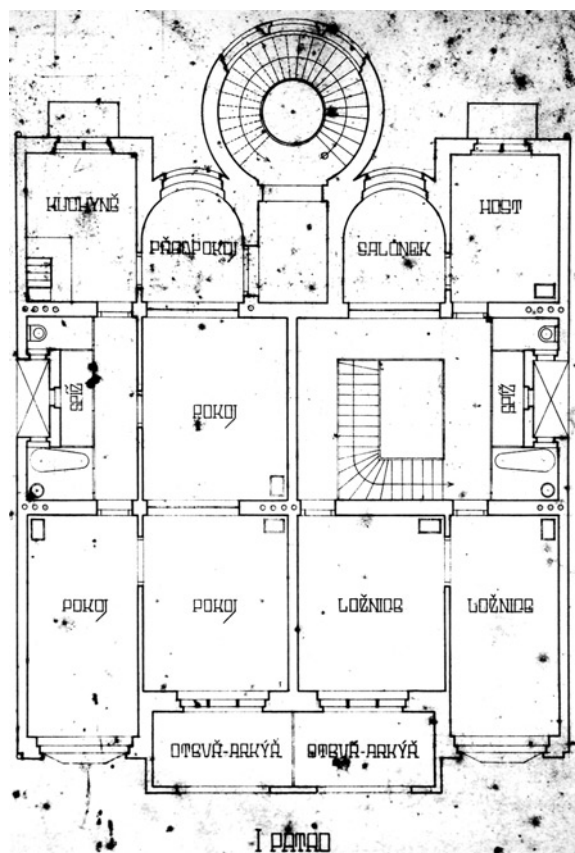
Obr. 6: Jaruškův dům v Brně - Králově Poli, suterén, původní návrh (25. 8. 1909 (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

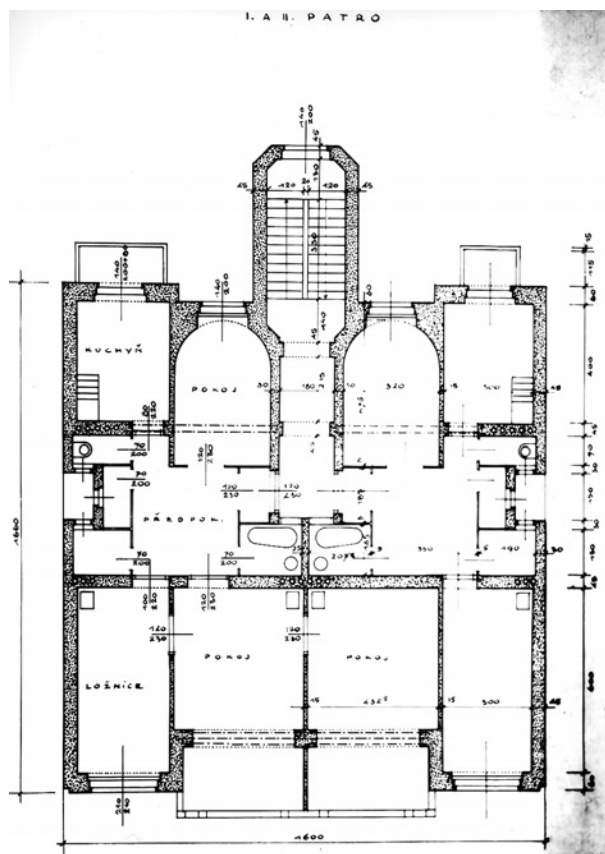
Obr. 7: Jaruškův dům v Brně - Králově Poli, přízemí, variantní návrh, již téměř totožný s výslednou realizací (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

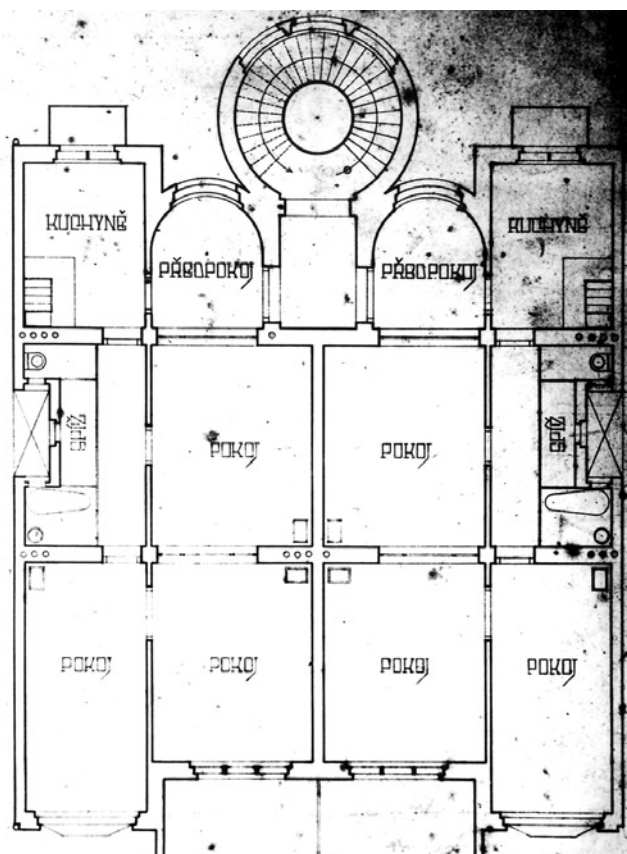
Obr. 8: Jaruškův dům v Brně - Králově Poli, přízemí, původní návrh, 25. 8. 1909 (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

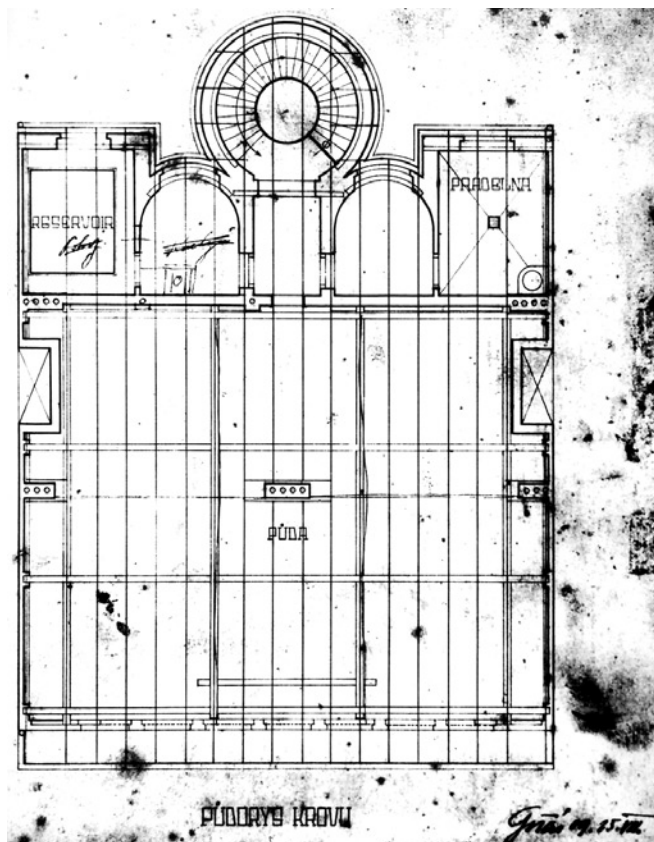
Obr. 9: Jaruškův dům v Brně - Králově Poli, 1. patro, původní návrh, 25. 8. 1909 (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

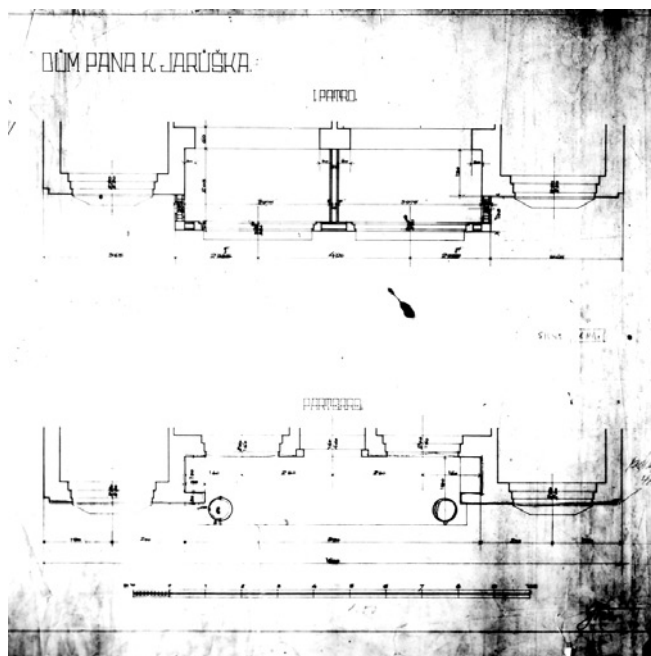
Obr. 10: Jarůškův dům v Brně - Králově Polí, 1. a 2. patro, variantní návrh již téměř totožný s výslednou realizací (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

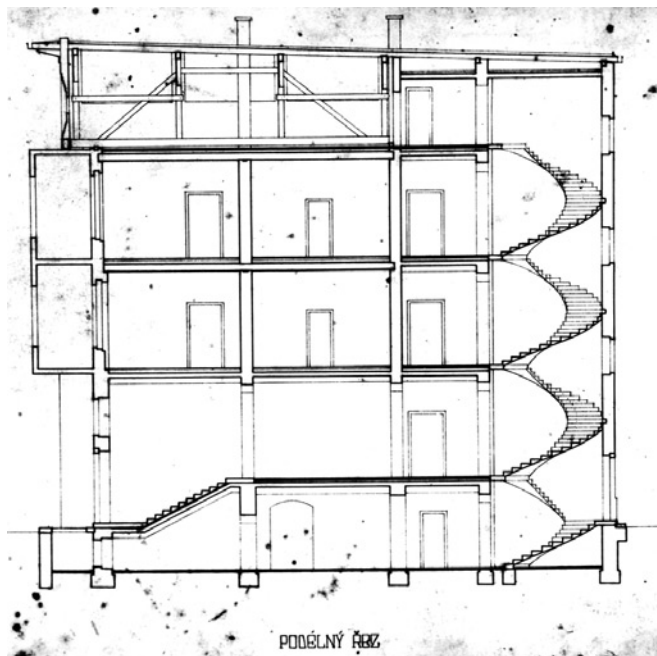
Obr. 11: Jarůškův dům v Brně - Králově Polí, 2. patro, původní návrh, 25. 8. 1909 (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

Obr. 12: Jarůškův dům v Brně - Králově Polí, krov, původní návrh, 25. 8. 1909 (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

Obr. 13: Jarůškův dům v Brně - Králově Polí, půdorysný řez průčelní zdi v přízemí a v 1. patře, původní návrh, 25. 8. 1909 (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

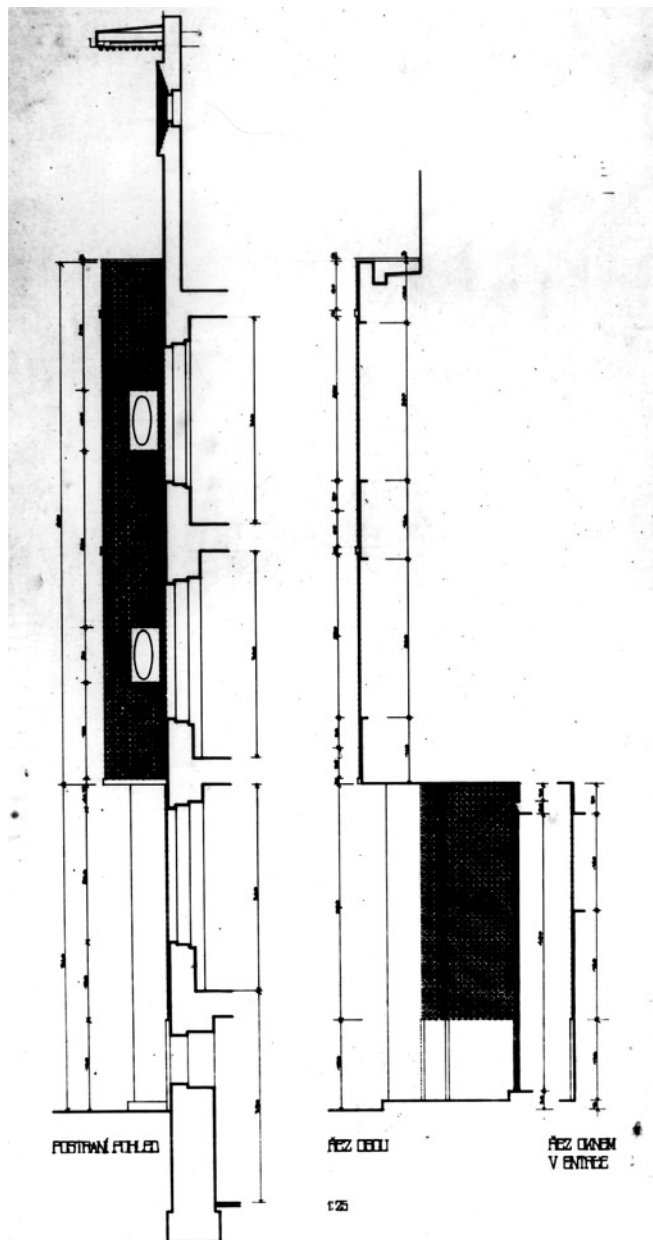
Obr. 14: Jaruškův dům v Brně - Králově Polí, podélný řez, původní návrh, 25. 8. 1909 (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

s malými dvojčaty⁹⁾ a odjel jako novinář do Spojených států pomáhat při přípravách vyhlášení naší samostatnosti. Jejich sestra Milada působila v USA jako protirakouská výzvědačka a byla dokonce odsouzena k smrti, avšak rozsudek nebyl vykonán. S bratry Karlem a Robertem udržovala konspirativní korespondenci. Další sestra Hermína pracovala v nepřátelském Srbsku jako frontová ošetrovatelka. Válečná léta byla poznamenána i rodinnou tragédií. Na vánoce 1915 zemřel manželům Jaruškovým osmiletý syn Karel. Paní Marie se zhroutila a musela se léčit v horském sanatoriu Görbersdorf.¹⁰⁾ Zanedlouho nato spáchal Jaruškův otec sebevraždu. Starší sourozenci se museli ujmout výchovy mladších a Karel Jarušek přivedl do rodiny pětiletou nevlastní sestru Vlastu, která ho oslovovala tatínku. V květnu 1918 se Jaruškově narodila druhá dcera. Ze sympatie k trpícím jihoslovanským národům dostala jméno Milica a kmotrem jí byl Jiří Mahen.

Na počátku 20. let se stal Karel Jarušek majitelem filmové společnosti SOCINECAL (Mezinárodní společnost pro střední Evropu) se sídlem v Paříži. Na České ulici v Brně otevřel malé kino Republika. Společnost, která byla zřízena pro využívání zejména vědeckých filmů z produkce německé společnosti UFA, však brzy zkrachovala. Na jaře 1925 se celá rodina přestěhovala do Prahy. Karel Jarušek se stal ředitelem ústřední administrace časopisů tiskářských a vydavatelských podniků „NOVINA“ v Praze. Dům na Palackého třídě v Králově Polí si Jaruškově zatím ponechali a v jejich bytě žila sestra paní Jaruškové s rodinou. Po je-

9) Jeden chlapec z těchto dětí, Oldřich Jarušek, se stal později redaktorem Rovnosti.

10) „... Maminka lécha se protáhla na půl roku, po ní následoval tatínkův ischias, na řadu přišly lázně Bohdaneč s nedávno otevřeným Gočárovým léčebným domem ...“ Srov. M. Podešvová, Když slunce září. Zlatá brána, Ostrava 1990, s. 254. Tato vzpomínka starší dcery Marie, která maminku do Bohdaneče doprovázela, dokládá, že Karel Jarušek zřejmě stále udržoval kontakty s architektem Gočárem, který mu snad sám právě Bohdaneč doporučil. Tuto domněnku potvrdila i paní Milica Stíbralová, mladší dcera Karla Jaruška.

Obr. 15: Jaruškův dům v Brně - Králově Polí, svislý řez průčelní zdi, variantní návrh (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

denácti letech, v září 1936, prodali dům rodině lékaře Zdeňka Kubeše,¹¹⁾ synovi známého brněnského lékaře „lidumila“ Vladimíra Kubeše, který byl kdysi i rodinným lékařem Jaruškových.

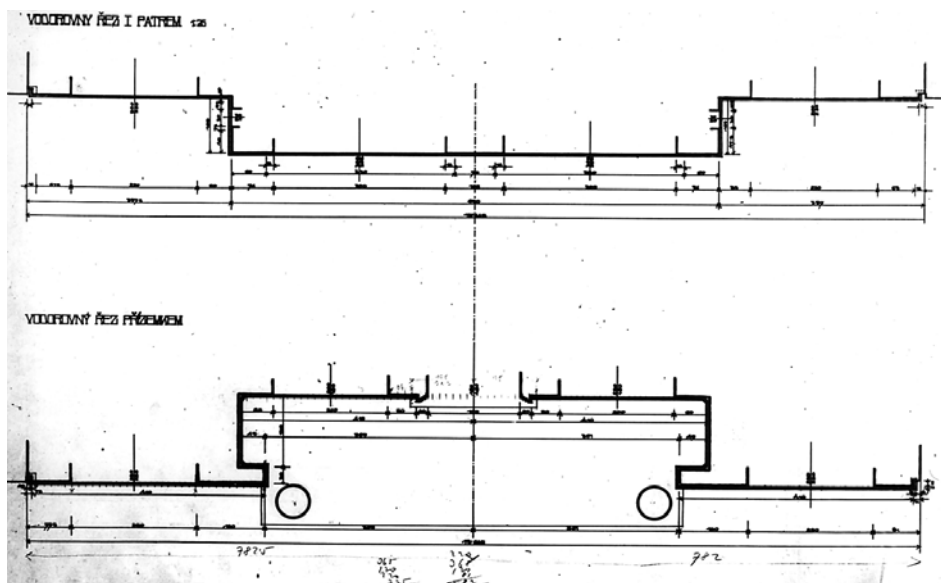
Plánová dokumentace stavby je dochována v pozůstalosti architekta Josefa Gočára, uložené v Národním technickém muzeu v Praze.¹²⁾ Většina jednotlivých výkresů je sig-

11) Podle usnesení lidového trestního soudu v Praze z roku 1960 se pak v roce 1962 stává Jaruškův dům majetkem československého státu - Obvodního národního výboru v Brně - Králově Polí. Srov. Archiv pozemkových knih - Královo Pole XXXIV. 2361 - 2430, č. knih. vložky: 2384, katastrální obec: Královo Pole, soudní okres: Brno, s. 186.

12) Konvolut plánů, provedených tuší na papíře a matricích v měřítku 1:100, obsahuje půdorysy suterénu, přízemí, 1. a 2. patra (s variantním řešením), krov, podélný řez, svislý řez průčelní zdi, vodorovný řez průčelní zdi s okny, vodorovný řez průčelní zdi s detailem arkýře, podélný řez vstupní chodbou s úpravou vestibulu, hlavní uliční průčelí a návrh dřevěné zahradní besídky. Srov. NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11.

nována Josefem Gočárem a datována 25. srpna 1909. Konvolut plánů je doplněn fotodokumentací dokončené stavby.¹³⁾ Dům, navržený v roce 1909 byl postaven v průběhu roku 1910.¹⁴⁾ Při srovnání návrhu a výsledné realizace jsou patrné určité rozdíly. Je zřejmé, že stavebník se rozhodl pravděpodobně až pro druhou variantu, která představovala jednodušší půdorysné schéma. Tyto návrhy, které nejsou datovány, vznikly asi o něco později jako kompromis mezi ideou architekta a přáním stavebníka.¹⁵⁾

Původní půdorysné řešení stavby jako podélného třítraktu s osově situovanou chodbou ústící v prostoru schodiště zůstalo nezměněno. Navržené hlavní točité schodiště, které by se na dvorním průčelí projevilo ve hmotě válce, bylo provedeno jako dvouramenné a na dvorním průčelí se jeví jako výrazně předstupující střední ríza-lit s okosenými nárožními hranami. Pozměněna byla i původní dispozice jednotlivých bytů. Čtyřpokojový byt se salonkem v pravé - severní části dispozice - měl být dvoupodlažní (jednalo se pravděpodobně o byt majitele domu). Vstupní předpokoj se zaoblenými kouty, který byl navržen ve všech bytech, zde ústil do centrální haly se schodištěm do patra a byl přímo propojen s kuchyní. Z haly byl přístupný velký obývací pokoj, pokojík pro služku, spíž, WC a rovněž kuchyň. V 1. patře byl nad vstupním předpokojem se zaoblenými kouty saloněk téhož půdorysu. Z podesty nad vstupní halou byly přístupny dvě vzájemně propojené ložnice, spíž, koupelna, WC a pokoj pro hosta, který sousedil se salonkem. V levé - jižní části dispozice - byl v přízemí dvoupokojový byt a v 1. patře třípokojový. Oba byty ve 2. patře byly třípokojové. V jihozápadní části suterénu měl být jednopokojový domovník byt. Arkýř byl původně navržen jako otevřená lodžie a měl být podepřen dvěma kru-

Obr. 16: Jaruskův dům v Brně - Králově Poli, půdorysný řez průčelní zdí v přízemí a v 1. patře, variantní návrh (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

hovými sloupy. Všechny byty byly nakonec realizovány jako jednopodlažní. Každý byt má vstupní předsíň ve střední části dispozice, z níž jsou přístupny všechny ostatní prostory včetně příslušenství. Ze vstupních předpokojů se zaoblenými kouty se staly samostatné pokoje. Oba byty v každém patře mají zrcadlově stejné dispoziční řešení s tím, že byty v přízemí jsou třípokojové a v 1. a 2. patře je vždy jeden byt dvoupokojový a jeden čtyřpokojový.¹⁶⁾

Oproti jedinému dochovanému návrhu uličního průčelí domu, který je signován Gočárem s datem 25. srpna 1909, doznala výsledná realizace některé změny také v celkovém výtvarném pojetí fasády. Z Gočárova návrhu průčelí je zřejmé, že parter, arkýř a okraje fasády měly být obloženy čtvercovými obkladačkami, sloupy obdélnými obkladačkami, a to ve dvoubarevném provedení. Pravděpodobně v barvě bílé měl být obložen parter včetně soklu a sloupů podpírajících arkýř, jehož obložení mělo být naopak asi provedeno v barvě černé.¹⁷⁾ Okraje omítnutých ploch fasády s vymezením půdní zóny měly být asi orámovány pásovou bordurou sestavenou snad rovněž z obkladaček v kombinaci černé a bílé.¹⁸⁾ Oválná sklepní okénka jsou oproti čtyřem provedeným navržena jen dvě, a to v krajních osách. Prostorově vyklenutá okna v krajních osách průčelí mají oproti výslednému provedení navrženo odlišné geometrické členění s centrálním kosočtverečným motivem a bočními psaníci-

13) NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, uložení 24 a/c. Fotografie nejsou datovány, ale je zřejmé, že byly pořizovány v roce dostavby domu, tj. v roce 1910, neboť na nich ještě není sousední dům č. 63, který byl postaven o rok později. Záznam o postavení domu čp. 1174 s orient. č. 26 na sousední parcele číslo 309/16 je z července 1911. Srov. Archiv pozemkových knih - Královo Pole XXXIV. 2361 - 2 430, č. knihovny vložky 2392, katastrální obec: Královo Pole, soudní okres: Brno, s. 249.

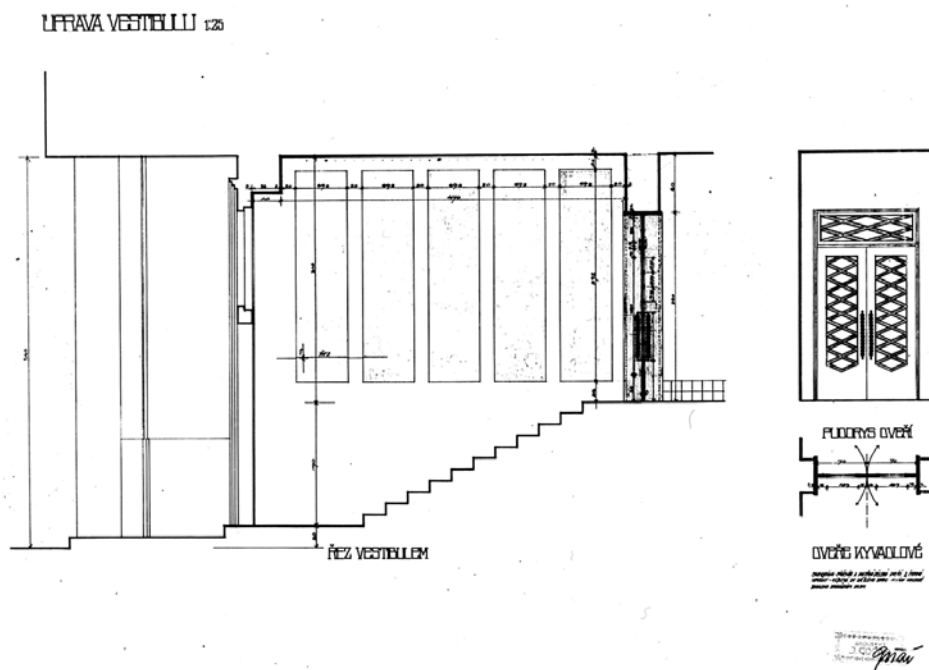
14) Viz pozn. 6. V odborné literatuře je vznik Jaruskova domu zařazován do období let 1908 - 1911. Srov. např. M. Benešová, Architekt Josef Gočár a jeho podíl na vývoji české moderní architektury. Disertační práce, strojopis, Praha 1949, s. 28; M. Benešová, Josef Gočár, edice Nové prameny, sv. 12, Praha 1958, s. 8 - 10; Z. Wirth, Architekt Josef Gočár 1880 - 1945. Posmrtná výstava životního díla, SVU Mánes Praha, červen 1947, nestr.; R. Svácha, heslo Gočár Josef, In: Nová encyklopedie českého výtvarného umění, Praha 1995, s. 211 - 212. Sám Gočár v soupisu svých prací přiloženém k vlastnímu životopisu z roku 1921 uvádí poněkud odlišné datum i jméno stavebníka: „Ředitel Josef Jarůšek, Brno - Královo Pole - 1910 - 1911 - činžovní dům - (bez poznámky) - foto.“ Srov. R. Svácha, Prameny k dějinám kubistické architektury, Umění XLI, 1993, s. 31 - 36.

15) Srov. původní půdorysné řešení s točitým schodištěm s půdorysem přízemí a I. a II. patra s tmavým zdívením.

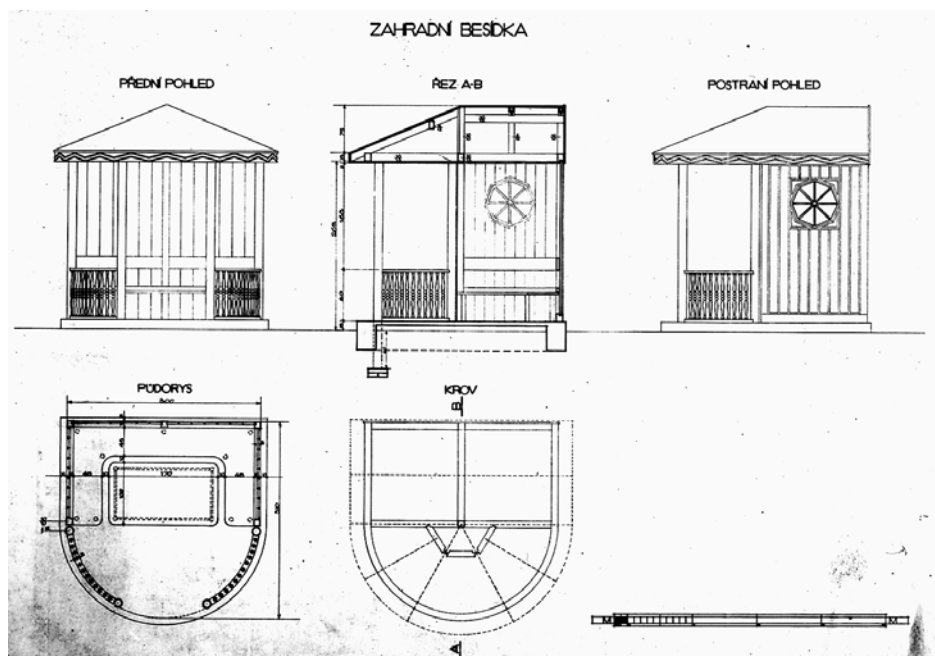
16) Paní Milica Stibralová vzpomíná, že bydleli ve čtyřpokojovém bytě v 1. patře a v obou velkých pokojích s obloukovými okny v arkýři byla o jeden až dva stupně rozdílná úroveň podlahy.

17) Obložení v barvě bílé je zřejmě na Gočárově návrhu naznačeno jednoduchým čtvercovým rastrem, obložení v barvě černé má v jednotlivých čtvercích rastru černou tečku - viz Gočárův návrh hlavního průčelí.

18) „Průčelí Jaruskova dvoupatrového domu šíře čtyř okenních os má akcentovaný dvouosý střed v pravouhlém arkýři podepřený dvěma lehkými polygonálními sloupy. Tento motiv spolu s užitím lehkých úzkých nečleněných rámců a kombinace dvoubarevného černého a bílého obložení kachlíky bez ornamentu a mramorem i vápencové omítky, jsou novum progresivně stejné jako vyložená skleněná fasáda Wenkeova domu, kde čistá nahá forma zdá se být opravdu základem nového tvárového kánonu.“ Srov. M. Benešová, Architekt Josef Gočár a jeho podíl na vývoji české moderní architektury. Disertační práce, strojopis, Praha 1949, s. 28 - 29.

Obr. 17: Jaruskův dům v Brně - Králově Polí, podélný řez vstupní chodbou (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

Obr. 18: Jaruskův dům v Brně - Králově Polí, zahradní besídka (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, označení Gočár - 15 a, b, plány - uložení a 3/11).

kovými motivy, zatímco oblouková okna arkýře jsou naznačena jen v obryse bez vnitřního členění.¹⁹⁾

Z fotografií,²⁰⁾ které byly pořízeny po dokončení stavby v roce 1910 a o rok později byly publikovány v časopise Styl,²¹⁾ je zřejmé, že obložení parteru a arkýře bylo provede-

19) V původním náčrtu průčelí byl arkýř ještě zamýšlen jako otevřená lodžie.

20) Jedná se o dvě fotografie uličního průčelí (pohled od jihu a od severu), detail hlavního vstupu se zavěšeným svítidlem a detail sklepního okénka. Srov. NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14, fotografie - uložení 24 a/c.

21) Publikován byl pohled na uliční průčelí od jihu a detail sklepního okénka. Srov. Styl. Měsíčník pro architekturu, umělecké řemeslo

no pouze v barvě černé a použitým materiálem byly čtvercové obkladačky z opaxitu.²²⁾ Ostění vstupu, sokl a na rozdíl od navržených kruhových realizované polygonální pilíře nesoucí arkýř byly obloženy mramorovými deskami.

Součástí plánové dokumentace je i návrh samostatně stojící dřevěné zahradní besídky s půlkruhovou verandou. Podle nákresu byl plášť besídky prolomen oktogonálními okénky s hvězdicovým členěním a stavbička byla kryta sedlovou střechou, která byla nad verandou zvalbena.²³⁾

Starší dcera Karla Jaruška, spisovatelka Marie Podešvová, vzpomíná na „dům s černými kachlíky“ takto: „... Jako by vyrostl přes noc: stojí na Palackého třídě a má číslo 24, skoro naproti královopolskému Besednímu domu. Tatínek, dychtící stále po novotách, si vybral jako první brněnský stavebník nejmodernějšího a nejnadanějšího pražského architekta, Josefa Gočára. Ten mu navrhl dvoupatrovou krychli se šesti byty a výtvárnou řešenou fasádou: přízemí šedý mramor, dva sloupky nesou ohromný čtyřřarkýř s obloukovitými okny, obložený černými kachlíky. Jaruskův dům v Brně se mu povedl, patří mezi jeho nejlepší práce a byl několikrát reprodukován v časopisech.

Nikdo ovšem nemohl tušit, že bombardování Brna za druhé světové války poschazuje všechny kachlíky a zůstává dům jako obnažený, smutný, zaprášený. Velká škoda.

... Byl to skutečně krásný dům, jak tam najednou stál osamocen na hlavní třídě, která spojovala Brno - město s Řečkovice a kudy vedla tramvaj č. 1. Šedé mramorové oblo-

a úpravu měst, roč. III, 1911, s. 2 - 3.

22) Černé čtvercové obkladačky z opaxitu tvoří soklík při krátkém ramenní vyrovnávacího schodiště v zádveří. Podle rozměrů obkladaček (strana o délce 10 cm), kterou lze odvodit i z návrhu průčelí a z fotografií, se nepochybně jedná o autentické prvky i materiál, které byly užity na obložení průčelí.

23) Dřevěná zahradní besídka byla realizována a stávala při západním okraji zahrady na vstupní ose domovní dispozice. Podle sdělení současných nájemníků byla z důvodu havarijního stavu stržena v 80. letech. Paní Milica Stibralová vzpomíná, jak si s dětmi ze sousedství hráli na zahradě, šplhali po dřevěné besídce a na ulici se honili kolem pilířů pod arkýřem.

žení působilo měkce v kontrastu s tvrdým leskem černých kachlíků. Okolní kluci říkali domu mramorák. ... Kachličkový mramorák a knihovna zůstaly můjmi nejsilnějšími vzpomínkami z doby dospívání. ...²⁴⁾

V roce 1969 bylo v souvislosti s rozšířením domovního půdního bytu povoleno proražení okna v pravé ose průčelí. Po intervencích památkových orgánů města bylo průčelí na počátku 70. let uvedeno do původního stavu a okno bylo umístěno ve štítové zdi, v jejímž sousedství je nezastavěná parcela.²⁵⁾ V roce 1996 byla provedena z památkového hlediska degradující výměna některých oken v krajních osách průčelí a v arkýři, kde byly navíc odstraněny původní truhlíky na květiny. Doposud nebylo průčelí domu uvedeno do původního stavu.²⁶⁾

UMĚLECKO-HISTORICKÝ VÝZNAM STAVBY

Jaruškův dům v Brně - Králově Poli náleží mezi přední díla české architektonické moderny, jejíž zásady byly vytyčeny Manifestem české moderny v roce 1894 a která se jako nový vývojový proud začala prosazovat již brzy po roce 1900.²⁷⁾ Myšlenkové kořeny architektonické moderny vycházely z teorie Gotfrieda Sempéra, jehož estetické názory interpretovali u nás těsně po roce 1900 Otakar Hostinský a Zdeněk Nejedlý. Vlastní teoretické základy moderny položil Otto Wagner v knize *Moderne Architektur*, která vyšla poprvé v roce 1895. U nás byly tribunu moderny Volné směry pod vedením Jana Kotěry, Jana Preislera, Stanislava Suchardy a F. X. Šaldy. Byla zde publikována díla Dušana Jurkoviče, Jana Kotěry, Josipa Plečnika a Josefa Gočára. Obecné předpoklady a estetické principy moderny formuloval ve svých přednáškách a článcích F. X. Šalda. Samostatným měsíčníkem architektonické moderny, jehož prvním redaktorem se stal historik umění Zdeněk Wirth, byl nový časopis *Styl*, založený v roce 1908.²⁸⁾

V kontextu Gočárova díla se řadí brněnský Jaruškův dům do jeho počátečního samostatného tvůrčího období. Přesně datovaný projekt (25. srpna 1909) vznikl téměř současně s návrhem mlýna a síla bratří Winternitzů v Pardubicích, Wenkeova obchodního domu v Jaroměři a nerealizovaným projektem evangelického reformovaného kostela v Hradci Králové. Ve všech těchto projektech jsou již uplatněny principy architektonické moderny, jak je formuloval v komentáři ke Gočárově posmrtné výstavě Z. Wirth.²⁹⁾

24) Srov. Marie Podešvová, *Když slunce září. Zlatá brána*, Ostrava 1990, s. 237 - 239.

25) Srov. Archiv stavebního odboru, Úřad městské části Brno - Královo Pole.

26) Nebylo provedeno požadované posouzení stupně dožlosti původních okenních výplní, jejichž stav se po jejich brutálním odstranění ukázal jako poměrně dobrý. Bylo zřejmé, že k odstranění dílčích závad některých prvků by postačilo repasování a okna mohla být zachována v autentické podobě. Na spornou výměnu oken, která navíc nejsou replikami původních, jak bylo požadováno brněnským Památkovým ústavem, ale jen jejich nedokonalou tvarovou a výtvarnou „reminiscencí“, dokonce finančně přispělo město.

27) Srov. J. Pechar, P. Urlich, *Programy české architektury*, Praha 1981, s. 19.

28) Srov. J. Pechar, P. Urlich, *Programy české architektury*, Praha 1981, s. 19 - 22, pozn. 19 - 32.

29) Srov. Z. Wirth, *Architekt Josef Gočár 1880 - 1945. Posmrtná výstava životního díla*, SVU Mánes Praha, červen 1947, nestr.

Obr. 19: Jaruškův dům v Brně - Králově Poli, nové zdvojené okno v levé krajní ose v přízemí (foto D. Černoušková, 1996).

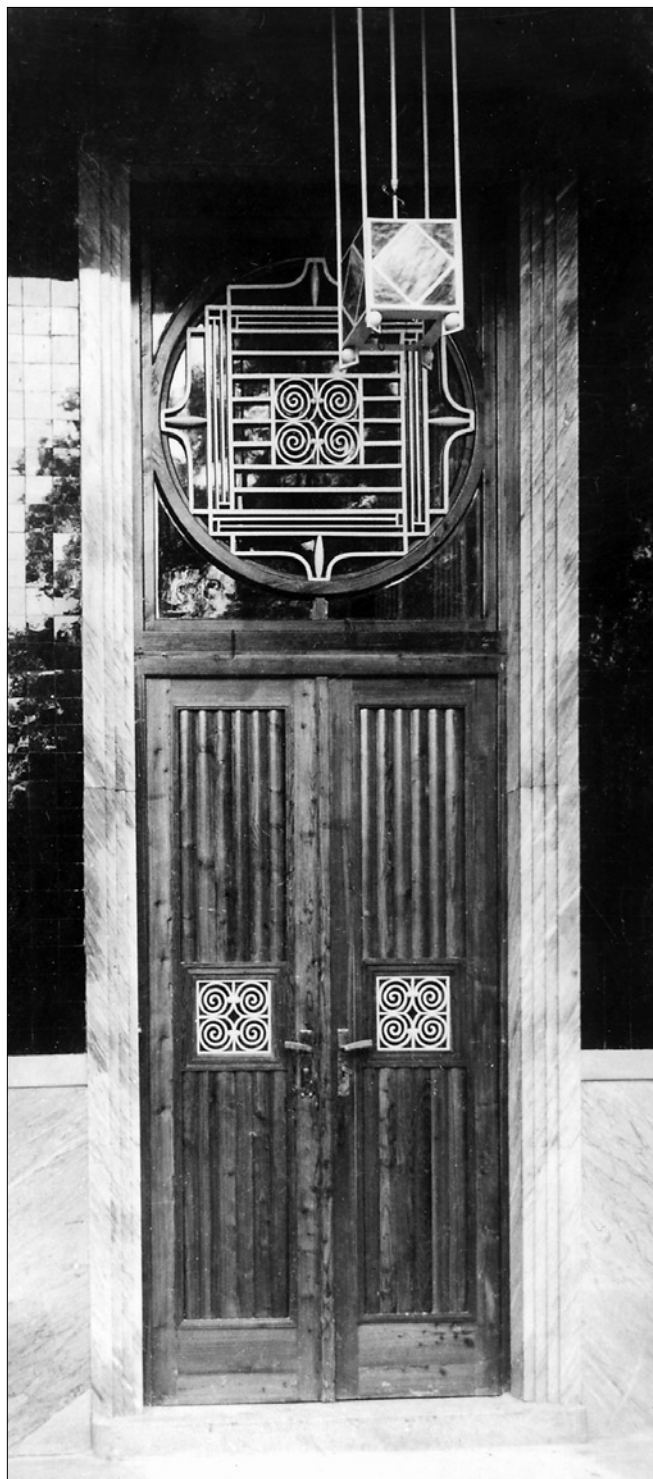

Obr. 20: Jaruškův dům v Brně - Králově Poli, původní krystalické okno v pravé krajní ose v přízemí (foto D. Černoušková, 1996).

Obr. 21: Jaruškův dům v Brně - Králově Poli, obloukové okno v 1. patře arkýře s původní ohrádkou na květiny (foto D. Černoušková, 1996).

Mezi uvedenými stavbami lze vyznat řadu shodných principů a prvků. Oblouky ve čtveřici oken arkýře nebo v půdorysech vstupních předpokojů se objevují také na některých dalších Gočárových návrzích a realizacích z tohoto období. Motiv oblouku je uplatněn např. na schodišti u kostela P. Marie v Hradci Králové, ve hmotě lodi nerealizovaného evangelického kostela, navrženého pro Hradec Králové a částečně také v rovněž nerealizovaném návrhu

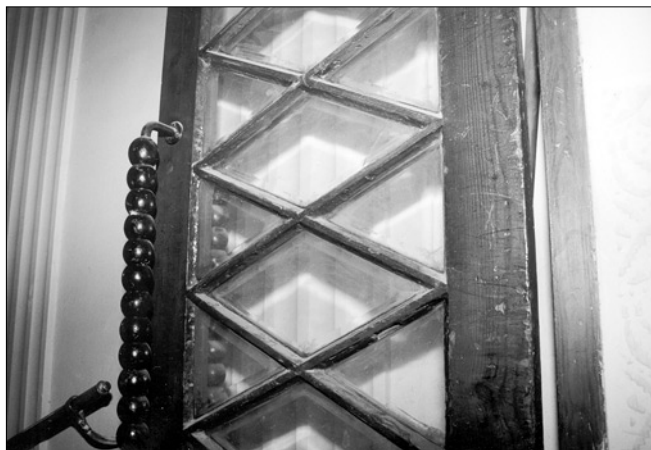
Obr. 22: Jaruškův dům v Brně - Králově Polí, hlavní vstup se zavěšeným svítidlem (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14 - uložení 24 a/c).

Lutherova ústavu opět pro Hradec Králové.³⁰⁾ Oválná sklepní a boční arkýřová okénka jsou totožná s tvarovými motivy v nadpraží vstupu a ve ventilačních křídlech výkladců na průčelí přístavby hotelu Grand v Hradci Králové, kterou

30) Pro Hradec Králové pracoval Gočár i se svým učitelem Janem Kotěrou řadu let, a to zejména díky dr. Františku Ulrichovi, který byl skoro 35 let starostou města. Zaslouhou starosty Ulricha se z Hradce Králové stalo moderní velkoměsto. Ve 20. letech navrhl Gočár pro město své nejvýznamnější regulační plány. Srov. Z. Wirth, Josef Gočár, Hradec Králové, Wien - Berlin 1930; R. Svácha, heslo Gočár Josef, In: Nová encyklopedie českého výtvarného umění, Praha 1995, s. 211 - 212.

Obr. 23: Jaruškův dům v Brně - Králově Polí, původní klikka na dveřích hlavního vstupu (foto D. Černoušková, 1996).

Obr. 24: Jaruškův dům v Brně - Králově Polí, detail křídla lítacích dveří s kosočtverečným motivem a do tvaru kouli vysoustruženým dřevěným madlem ve vstupní chodbě (foto D. Černoušková, 1996).

projektoval Gočárův učitel Jan Kotěra.³¹⁾ Na průčelí přístavby hradeckého Grandhotelu lze pozorovat ještě další drobné analogie s průčelím Jaruškova domu. Jsou to jednak již zmíněné obloukové motivy, užitě ve tvaru vikýřů, které byly odstraněny při pozdější přestavbě, a plastické omít-

31) Přístavba Grandhotelu v Hradci Králové pochází z let 1910 - 1911 (v roce 1930 byl hotel přestavěn). Jeho průčelí bylo publikováno v roce 1912. Srov. Styl. Měsíčník pro architekturu, umělecké řemeslo a úpravu měst, roč. IV., 1912, s. 11. V roce 1930 byl publikován i návrh přestavby. Srov. Z. Wirth, Josef Gočár. Hradec Králové, Wien - Berlin 1930.

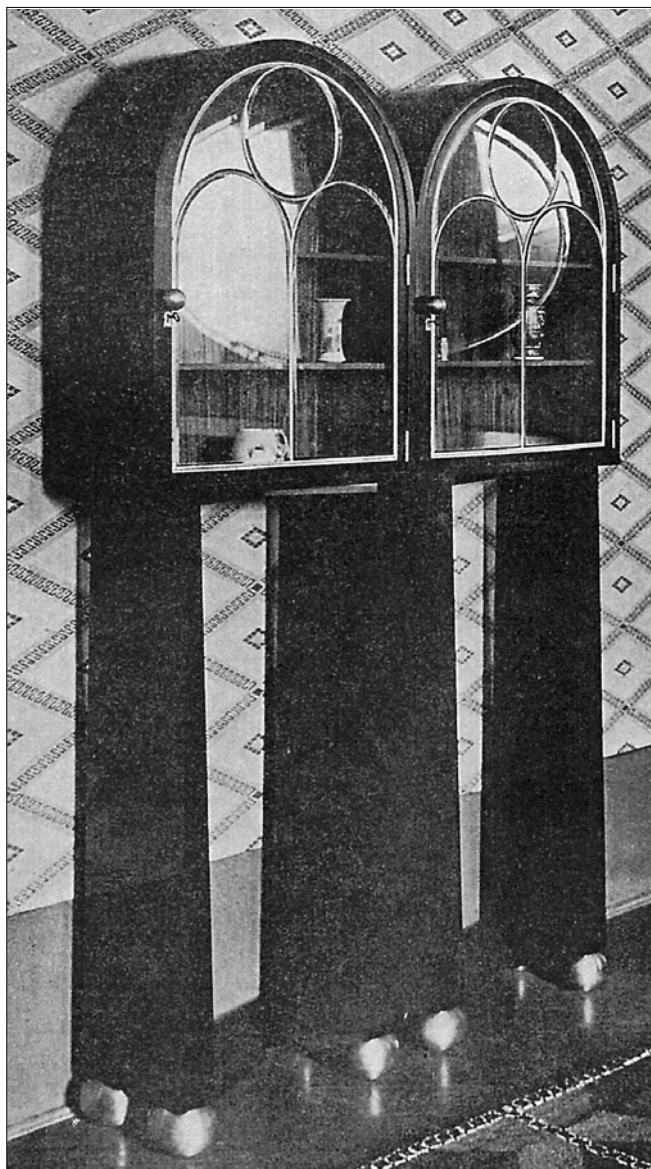
Obr. 25: Jaruškův dům v Brně - Králově Polí, schodišťový prostor (foto D. Černoušková, 1996).

kové rámování kolem oken v 1. patře a ve štítech vikýřů, které na průčelí Jaruškova domu sjednocuje řadu nízkých půdních okének. Stejný motiv je zde užít i na mramorovém ostění vstupu. V oknech arkýřů hradecké stavby se objevuje i kosočtverečný páskový motiv,³²⁾ který je užít ve výplni a nadsvětlíku lítacích dveří ve vstupní chodbě Jaruškova domu.³³⁾ Detail psaníčkového motivu se objevuje i na zábradlí v horním patře Wenkeova obchodního domu v Jaroměři, který má navíc s Jaruškovým domem prakticky totožnou výrazně vyloženou deskovou římsu s kazetováním v podhledu. Zajímavé je i srovnání „renesančního“ motivu zdvojené arkády s medailonem v obloukových oknech arkýře Jaruškova domu, který se shoduje s členěním prosklených dveří sekretáře ze salonu dr. Julia Grégra.³⁴⁾ Snad právě

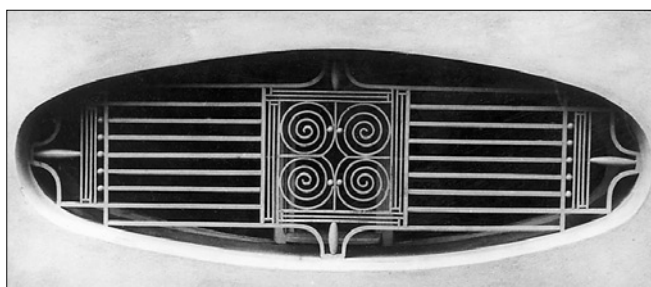
32) Stejný motiv byl užít i v interiéru centrální haly ve vile Tomáše Bati ve Zlíně (Jan Kotěra, 1911). Srov. P. Novák, Zlínská architektura 1900 - 1950, Zlín 1993.

33) Dřevěná madla těchto dveří, vysoustružená do tvaru koule, se shodují s některými prvky na nábytku v hale Leichtrova domu v Praze, který byl navržen i s vnitřním vybavením interiéru Janem Kotěrou (1908 - 1909). Kosočtverečné páskování jaké je ve výplni dveří bylo původně navrženo jako centrální motiv v horních částech krystalických oken Jaruškova domu.

34) Fotografie nábytku ze salonu dr. Julia Grégra, vyrobeného podle návrhů Josefa Gočára asi v letech 1909 - 1910, byly poprvé publikovány v roce 1911. Srov. Styl. Měsíčník pro architekturu, umělecké řemeslo a úpravu měst, roč. III., 1911. Tento sekretář byl rovněž publikován v práci Z. Wirtha a v katalogu k výstavě Český kubismus 1909 - 1925, kde byl označen jako vitriny navržené pro Helenu Grégrovou. Srov. Z. Wirth, Josef Gočár, Geneve 1930; kol. autorů, Český kubismus 1909 - 1925, katalog výstavy, Düsseldorf - Stuttgart 1991, s. 377. V soupi-

Obr. 26: Skříně na drobnosti podle návrhu arch. Gočára z interiéru domu (repro z : Styl. Měsíčník pro architekturu, umělecké řemeslo a úpravu měst, r. III/1911, s. 12).

Obr. 27: Jaruškův dům v Brně - Králově Polí, oválné sklepní okénko (NTM Praha, oddělení architektury a stavitelství, pozůstalost arch. Gočára, sign. f 14 - uložení 24 a/c).

su svých prací, přiloženému k vlastnímu životopisu z roku 1921, uvádí Gočár za majitele (objednatel) nábytku rodinu dr. Julia Grégra, rok 1910 - 1911, jako označení salón pánský a jména zhotovitelů: Burda, Anýž, Čtibůrek. Srov. R. Svácha, Prameny k dějinám kubistické architektury, Umění XLI, 1993, s. 31 - 36. Gočár navrhoval nábytek také pro Odolena Grégra, který financoval založení Pražských uměleckých dílen, na jejichž vzniku v roce 1912 se Gočár podílel s kolegy Janákem a Chocholem. Srov. M. Lamač, Osma a Skupina výtvarných umělců 1907 - 1917, Praha 1988, s. 182 a 303; kol. autorů, Český ku-

Obr. 28: J. Kotěra, přístavba hotelu v Hradci Králové z r. 1911 (repro z: STYL, Měsíčník pro architekturu, umělecké řemeslo a úpravu měst, IV/1912, s. 11).

tady, v rodině významných politiků a publicistů spjatých s vydáváním a redakcí Národních listů, se mohl mladý ředitel administrace Lidových novin z Brna dr. Karel Jarušek seznámit s mladým ambiciózním architektem Gočárem.

Význam Gočárovy stavby, jedné z jeho dvou brněnských realizací,³⁵⁾ spočívá tedy především ve výtvarném pojetí průčelí, které je ve svém rozvržení zcela výjimečné a srovnatelné např. s Wenkeovým obchodním domem.³⁶⁾ Oválná okna v suterénu a v bočních zdech arkýře a dekorativní motivy kovových a dřevěných prvků ve spojení s krystalickými okny a vkusným obložním z černého opaxitu představují velmi elegantní architektonicko-výtvarné řešení. Ze stavebního hlediska je progresivní užití armovaného betonu v konstrukci stavby.³⁷⁾ Poněkud patrný rozpor mezi moderním

Obr. 29: J. Gočár, bývalý obchodní dům Wenkeův v Jaroměři z let 1909 - 1910 (repro z: M. Benešová, Česká architektura v proměnách dvou století 1780 - 1980, Praha 1984, s. 269, obr. 23).

průčelím a tradiční dispozicí mohl být snad součástí architektonického záměru nebo respektováním přání stavebníka.³⁸⁾

Obdiv ušlechtilé kráse a nevťiravé rafinovanosti průčelí Jaruskova domu vyslovil i spisovatel Jiří Kratochvíl v románu Avion: „... Vystoupil jsem a šel jednu zastávku zpátky a se sklopenou hlavou jsem se díval na mizerně osvětlený chodník. Až jsem najednou věděl, že jsem tady. Zvedl jsem hlavu a hleděl tváří v tvář tomu zázraku.

Jaruškův dům na Palackého třídě! Je to jediná brněnská stavba architekta Josefa Gočára. Zcela ojedinělý spojující článek mezi klasickými principy architektury a výboji její avantgardy. Rafinovaně prostá elegance, soustředěná do neobyčejně působivého čtvercového arkýře, složeného ze čtyř černě orámovaných čtverců a připomínajícího tak kostku domina. Jako by se baroko a moderna posmrtně sešly v raji.

bismus 1909 - 1925, katalog výstavy, Düsseldorf - Stuttgart 1991, s. 289 - 294, 298, 364, 402, 424.

35) Druhou brněnskou realizací architekta Gočára byl pavilón Akademie výtvarných umění v Praze, který byl postaven v areálu brněnského výstaviště při příležitosti Výstavy soudobé kultury v Brně v roce 1928. Pavilón se sice zachoval, avšak díky pozdějším zásahům poněkud změnil svou podobu a byl stavebně i komunikačně spojen se sousedním pavilónem Umělecko-průmyslové školy v Praze od architekta Pavla Janáka.

36) Polopatro v podřímsí Wenkeova domu nazval R. Švácha „empírové laděným“ a jako příklad moderní obměny empírových vzorů uvádí i Jaruškův dům v Brně. Srov. R. Švácha, Josef Gočár: Klasika a moderna, Výtvarná kultura č. 4, roč. VIII, 1985, s. 63 - 64.

37) „... Gočárs erste selbständige Arbeiten, die in armierten Beton ge-

dacht sind, namentlich die Stiege bei der Marienkirche in Königgratz, das Warenhaus Wenke in Jaroměř, das Wohnhaus in Königsfeld bei Brünn, die Winternitz - Mühle in Pardubice, ...“ Srov. Z. Wirth, Josef Gočár, Geneve 1930, s. VII - VIII.

38) M. Benešová označuje na základě pozdější korespondence objednatelovu choť za „živel poněkud brzdicí a zaujatý proti dispozičním novotám“. Srov. M. Benešová, Architekt Josef Gočár a jeho podíl na vývoji české moderní architektury. Disetační práce, strojopis, Praha 1949, s. 28. Původ zmíněné korespondence není v disertaci bohužel blíže specifikován.

Díval jsem se z bezprostřední blízkosti, abych pak mohl pomalu couvat přes ulici s očima upřenýma na to černobílé průčelí. Až jsem stál na protějším chodníku a viděl Jaruškův dům v tom správném osvětlení. Ve dne byly totiž příliš znát vady na kráse, to jak se na Gočárově stavbě podepsal čas a programové pustošení: oválná sklepní okna zatlučená prk-

ny a ošklivé pukliny na fasádě. Kdežto teď v noci a v mírném osvětlení průčelí vyzařovalo svou netknutou krásu.

A ještě chvíli jsem tam stál a omýval svou duši v té nebeské lázni.“ ³⁹⁾

39) J. Kratochvíl, Avion, Brno 1995, s. 19 - 20.

JARUŠEK HAUS IN BRNO - KRÁLOVO POLE / BRÜNN-KÖNIGSFELD

Das Jarušek Haus vom Architekten Josef Gočár, eins der bedeutenden Objekte des Denkmalfonds der modernen Brünner Architektur, gehört zu den grundlegenden Bauten der tschechischen architektonischen Moderne des ersten Jahrzehntes des 20. Jahrhunderts. Es handelt sich, neben dem Pavillon der Akademie der bildenden Künste für die Ausstellung der gegenwärtigen Kultur im Jahre 1928, um den einzigen realisierten Gočárs Bau in Brünn, der dank der aufgeklärten Persönlichkeit des Bauherrn Dr. Karel Jarušek, des Direktors der Administration der Brünner Zeitung Lidové noviny entstand. Das zweistöckige unterkellerte Haus auf Palacký Straße Nr. 65 in Brünn-Königsfeld hat eine Dreitrakt-Disposition mit dem mittleren Eingangsflur. In jedem Stock befinden sich zwei Wohnungen. Die vierachsige Hauptfassade ist durch einen vorgesetzten flachen, mit zwei polygonalen Pfeilern gestützten Erker akzentuiert. Fenster in den Randachsen haben räumlich gewölbte Seitenflügel und ein briefumschlagförmiges Bandmotiv im oberen Teil der Fensterfläche, Rundbogenfenster des Erkers sind von einem Motiv der Doppelarkade mit einem Medaillon gegliedert, in der Sockelpartie und in Seitenwänden des Erkers befinden sich Okulusöffnungen. Unter dem vorgekragten Plattengesims mit einem Kassettenuntersicht befindet sich eine Reihe von Dachbodenfensterchen in plastischer Putzumrahmung. Der Sockel, polygonale Pfeiler und die plastische Umrahmung des Eingangs sind mit Marmor verkleidet. In der Mittelachse der fünfachsigen Hoffassade befindet sich ein markanter Risalit des Treppenraumes mit abgeschrägten Eckkanten. Alle Innenräume sind flachgedeckt. Die Wände in dem tiefen Raum hinter der Tür sind mit der plastischen Stuckkannelierung gegliedert, die Türen im Flur und das Metall-Treppengeländer sind mit einem geometrisierenden Dekor verziert.

Zum erstenmal wurde das neugebaute Haus im Herbst 1910 in Grundbüchern erwähnt. Der Bauherr und Besitzer des Hauses war Dr. Karel Jarušek. Er stammte aus Slapy an der Moldau aus einer vermögenslosen Familie mit neunzehn Kindern. Der begabte Junge fing an einem Gymnasium in Prag zu studieren, aber aus finanziellen Gründen mußte er die Schule verlassen und arbeitete dann als Lagermeister in einer Großdrogerie. Als ein heranwachsender Jüngling tritt er in die politische Partei der Jungtschechen ein, wo er den Prager Oberbürgermeister Dr. Baxa, den Besitzer der Zeitung Radikální listy kennenlernte. Er hat dem Jarušek die Stelle eines Administrators in seiner Zeitung angeboten. Im Jahre 1900 heiratete Karel Jarušek und im Jahre 1901 wurde dem jungen Ehepaar die Tochter Marie geboren. Noch in demselben Jahr übersiedelte die ganze Familie nach Brünn, wo Jarušek auf Grund des Angebotes des Besitzers der Brünner Zeitung Lidové noviny Adolf Stránský als Direktor der Administration angetreten ist. In Brünn hat er sich gesellschaftlich und kulturell betätigt und er hat auf dem Gebiete der Kultur ebenfalls unternommen. Im Jahre 1906 hat er sein erstes Geschäft mit Grammophonen und Phonographen eröffnet. Im Jahre 1910 ist die Familie in das neue Haus, das der junge Architekt Josef Gočár entworfen hat, umgezogen. Im Jahre 1918 wurde die zweite Tochter Milica geboren, die nach dem Verlust des achtjährigen Sohns Karel im Jahre 1915 Freude gebracht hat. Am Anfang der 20er Jahre wurde Karel Jarušek Besitzer der Filmgesellschaft SOCINECAL mit dem Sitz in Paris und auf der Česká Straße in Brünn hat er das kleine

Kino Republika eröffnet. Im Frühjahr 1925 ist die ganze Familie nach Prag umgezogen, wo Jarušek Direktor der zentralen Administration der Zeitschriften der Druck- und Verlagsbetriebe „NOVINA“ geworden ist. Das Haus in Brünn-Königsfeld haben die Jarušeks im September 1936 der Familie des Arztes Zdeněk Kubeš verkauft. Im Jahre 1963 ist das Haus in Eigentum des tschechoslowakischen Staates übergegangen und nach 1989 wurde es im Rahmen der Restitution dem Sohn des Ehepaares Kubeš zurückerstattet. Die Schicksale der Familie Jarušek sind in Prosa der älteren Tochter von Karel Jarušek, Schriftstellerin Marie Podešvová, verheiratet an den Maler František Podešva erfaßt. Für persönliche Erinnerungen danke ich ihrer jüngeren Schwester Frau Milica Stibralová.

Die Plandokumentation des Brünner Jarušek Hauses ist im Nachlaß des Architekten Josef Gočár in Národní technické muzeum (National - Technisches Museum) in Prag hinterlegt. Die meisten Zeichnungen sind von Gočár signiert und datiert vom 25. August 1909. Das Konvolut von Plänen wurde mit der zeitgenössischen Fotodokumentation des vollendeten Baus ergänzt. Im Vergleich mit dem ursprünglichen Entwurf ist in der resultierenden Realisierung zu einigen Änderungen gekommen. Das gewendelte Haupt - Treppenhaus, das auf der Hoffassade in der geprägten Masse eines Zylinders zum Ausdruck kommen würde, wurde als zweiläufig durchgeführt. Es wurde auch die Grundrißanordnung einzelner Wohnungen verändert. Vor allem wurde das zweigeschossige Vierzimmerwohnung mit einer Halle und einem Salon im rechten Teil der Disposition, das das Erdgeschoß und den ersten Stock einnehmen sollte, und das offensichtlich vom Hausbesitzer bewohnt werden sollte, nicht realisiert. Die den Erker stützenden Säulen wurden als polygonale Pfeiler durchgeführt. Die Unterschiede sind sichtbar auch bei dem Vergleich des einzigen erhaltenen Entwurfes der Hauptfassade mit der auf zeitgenössischen Fotos des vollendeten Baus aus dem Jahre 1910 dokumentierten wahren Realisierung. Aus dem Gočárs Entwurf ist deutlich, daß das Parterre, der Erker mit Säulen und Ränder der Fassade mit quadratischen (Säulen mit länglichen) Fliesen in der zweifarbigen Ausführung, wahrscheinlich in schwarz und weiß, verkleidet werden sollten. Es wurden nur die schwarze Verkleidung des Parterres und des Erkers mit quadratischen Opaxit-Fliesen und die Marmor-Verkleidung des Sockels, der polygonalen Pfeiler und der Eingangsleibung realisiert. Auch das geometrisierende Dekor auf der Fensterfläche wurde reduziert. In der Plandokumentation ist auch der Entwurf einer hölzernen Gartenlaube erhalten, die realisiert wurde und in 80er Jahren als baufällig abgerissen wurde.

Das Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld gehört zu den vornehmlichen Werken der tschechischen architektonischen Moderne, deren Grundsätze in dem Manifest der tschechischen Moderne im Jahre 1894 festgesetzt wurden und die sich als ein neuer Entwicklungsstrom schon bald nach 1900 durchzusetzen anfang. Die theoretischen Prinzipien der Moderne, die Otto Wagner formuliert hat, hat im tschechischen Milieu besonders der Architekt Jan Kotěra propagiert. Zum Monatsheft der architektonischen Moderne ist die Zeitschrift Styl geworden, die seit 1908 erschien und wo auch das Jarušek Haus im Jahre 1911 veröffentlicht wurde.

Im Kontext des Werkes des Architekten Josef Gočár zählt das Brünner Jarušek Haus zu den Werken seiner selbständigen schöpferischen Anfangsetappe. Das genau datierte Projekt (25. August 1909) entstand fast gleichzeitig mit dem Entwurf des Treppenhauses bei der Marienkirche in Hradec Králové / Königgrätz, der Mühle und des Silos Gebr. Winternitz in Pardubice / Pardubitz, des Wenke-Kaufhauses in Jaroměř / Jermier und mit den nicht realisierten Projekten der evangelischen Kirche und des Luther-Stiftes für Hradec Králové / Königgrätz. Einige Analogien sind auch auf den von Gočárs Lehrer Jan Kotěra projektierten Bauten deutlich, besonders auf dem Anbau des Grandhotels in Hradec Králové / Königgrätz. Interessant ist auch der Vergleich des „Renaissance-Motivs“ der verdoppelten Arkade mit dem Medaillon in den Rundbogenfenstern des Erkers vom Jarušek Haus, das mit der Gliederung der verglasten Tür des Schreibsekretärs aus dem Salon Dr. Julius Grégr, gleichfalls von Josef Gočár, identisch ist. Vielleicht gerade hier, in der Familie bedeutender Politiker und Publizisten, die mit der Herausgabe der Zeitung Národní listy verbunden waren, konnte der junge Direktor der Administration der Zeitung Lidové noviny aus Brünn den jungen ambitiösen Architekten kennenlernen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Straßenseite, Ansicht von Nordwesten (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14 - Hinterlegung 24 a/c).

Abb. 2: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Straßenseite, Ansicht von Südwesten (Foto D. Černoušková, 1996).

Abb. 3: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Hofseite (Foto D. Černoušková, 1996).

Abb. 4: Karel Jarušek, um 1905 (Famileinarchiv Frau Milica Stibralová).

Abb. 5: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Straßenseite, signierter Entwurf des Architekten Gočár mit dem Datum 25. 8. 1909 (NTM Praha, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sign. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 6: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Souterrain, ursprünglicher Entwurf, 25. 8. 1909 (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 7: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Erdgeschoß, Varianten-Entwurf schon fast identisch mit der resultierenden Realisierung (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 8: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Erdgeschoß, ursprünglicher Entwurf, 25. 8. 1909 (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 9: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, 1. Stock, ursprünglicher Entwurf, 25. 8. 1909 (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 10: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, 1. und 2. Stock, Varianten-Entwurf schon fast identisch mit der resultierenden Realisierung (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 11: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, 2. Stock, ursprünglicher Entwurf, 25. 8. 1909 (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 12: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Dachstuhl, ursprünglicher Entwurf, 25. 8. 1909 (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 13: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Grundrißschnitt durch die Frontmauer im Erdgeschoß und im 1. Stock, ursprünglicher Entwurf, 25. 8. 1909 (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 14: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Längsschnitt, ursprünglicher Entwurf, 25. 8. 1909 (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 15: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Vertikalschnitt durch die Front-

mauer, Varianten-Entwurf (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 16: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Grundrißschnitt durch die Frontmauer im Erdgeschoß und im 1. Stock, Varianten-Entwurf (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 17: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Längsschnitt durch den Eingangsflur (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 18: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Gartenlaube (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14, Bezeichnung Gočár - 15 a, b, Pläne - Hinterlegung a 3/11).

Abb. 19: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, neues Doppelfenster in der linken Randachse im Erdgeschoß (Foto D. Černoušková, 1996).

Abb. 20: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, ursprüngliches kristallinisches Fenster in der rechten Randachse im Erdgeschoß (Foto D. Černoušková, 1996).

Abb. 21: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Rundbogenfenster im 1. Stock des Erkers mit dem ursprünglichen Blumenkasten (Foto D. Černoušková, 1996).

Abb. 22: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Haupteingang mit der aufgehängten Leuchte (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14 - Hinterlegung 24 a / c).

Abb. 23: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, ursprüngliche Türklinke des Haupteingangs (Foto D. Černoušková, 1996).

Abb. 24: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Eingangsflur mit Pendeltür Detail (Foto D. Černoušková, 1996).

Abb. 25: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Treppenraum (Foto D. Černoušková, 1996).

Abb. 26: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Schränke für Kleinigkeiten nach dem Entwurf des Architekten Gočár aus dem Interieur des Hauses (Repro: aus: Styl. Měsíčník pro architekturu, umělecké řemeslo a úpravu měst, J. III/ 1911, S. 12).

Abb. 27: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, ovales Kellerfensterchen (NTM Praha / National-Technisches Museum Prag, Abteilung für Architektur und Bauwesen, Nachlaß des Architekten Gočár, Sig. f. 14 - Hinterlegung 24 a/c).

Abb. 28: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Treppengeländer (Foto D. Černoušková, 1996).

Abb. 29: Jarušek Haus in Brünn-Königsfeld, Haupteingang mit der Marmorleibung mit dem Oberlicht mit dekorativem Gitter, links oben im Verputz ausgeführte Nummer 24, ursprüngliche Orientierungsnummer des Hauses (Foto D. Černoušková, 1996).

(Übersetzung J. Kroupová)